

O'ZBEKISTONDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING KONSTITUTSIYAVIY ASOSLARI

Abdumo'minova Salomat Otabekovna

O'zbekiston Milliy universiteti

Yurisprudensiya yo'nalishi talabasi.

el.pochta: salomatabdumuminova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20479482>

Annotatsiya. Ushbu maqolada yangi Konstitutsiyaning Ikkinchi bo'limi (V–XI boblar, 19–64-moddalar)da mustahkamlangan inson huquqlari kafolatlarining mazmuni, tarkibiy tuzilishi va huquqiy tabiati kompleks tarzda tahlil etiladi. Tadqiqot qiyosiy-huquqiy va matn tahlili metodlaridan foydalanib, inson huquqlarning bevosita amal qilishi tamoyili, aybsizlik prezumpsiyasi va ekologik huquq singari konstitutsiyaviy yangiliklardagi kontseptual siljishlarni aniqlaydi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, 2023 yilgi yangi Konstitutsiya inson huquqlari himoyasida davlatning ijobiy majburiyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi va "insonning qadr-qimmati oliy qadriyat" paradigmasini butun huquqiy tizim uchun markaziy asos sifatida belgiladi. Shu bilan birga, bir qator huquqlarning amaliy tatbiqini ta'minlash uchun qo'shimcha tarmoq qonunchiligi zarurligining qolib turishi muammo sifatida aniqlanadi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston Konstitutsiyasi 2023, inson qadr-qimmati, bevosita amal qiluvchi huquqlar, aybsizlik prezumpsiyasi, ekologik huquq, o'lim jazosi taqiqi, ijtimoiy davlat, konstitutsiyaviy kafolatlar.

CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF HUMAN RIGHTS PROTECTION IN UZBEKISTAN

Annotation. This article provides a comprehensive analysis of the content, structural framework, and legal nature of the guarantees of human rights enshrined in Section Two (Chapters V–XI, Articles 19–64) of the new Constitution. Using comparative legal and textual analysis methods, the study identifies conceptual shifts reflected in constitutional innovations such as the principle of the direct applicability of human rights, the presumption of innocence, and the recognition of environmental rights. The findings demonstrate that the 2023 Constitution significantly expanded the state's positive obligations in the protection of human rights and established the paradigm of "human dignity as the highest value" as the central foundation of the entire legal system. At the same time, the study reveals that the effective implementation of a number of constitutional rights still requires the adoption and further development of supplementary sectoral legislation.

Keywords: Uzbekistan Constitution 2023, human dignity, directly applicable rights, presumption of innocence, ecological rights, abolition of death penalty, social state, constitutional guarantees.

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Аннотация. В данной статье комплексно анализируются содержание, структурное построение и правовая природа гарантий прав человека, закреплённых во втором разделе (главы V–XI, статьи 19–64) новой Конституции.

С использованием сравнительно-правового и текстуального методов исследования выявляются концептуальные изменения, отражённые в конституционных новеллах, таких как принцип непосредственного действия прав человека, презумпция невиновности и экологические права. Результаты исследования показывают, что Конституция 2023 года существенно расширила позитивные обязательства государства в сфере защиты прав человека и закрепила парадигму «достоинство человека — высшая ценность» в качестве центральной основы всей правовой системы. Вместе с тем установлено, что для обеспечения практической реализации ряда конституционных прав по-прежнему требуется дальнейшее развитие и совершенствование отраслевого законодательства.

Ключевые слова: Конституция Узбекистана 2023 года, достоинство человека, непосредственно действующие права, презумпция невиновности, экологические права, отмена смертной казни, социальное государство, конституционные гарантии.

Kirish. Inson huquqlarini konstitutsiyaviy darajada mustahkamlash va davlat tomonidan ta'minlash masalasi zamonaviy huquqshunoslikning eng muhim yo'nalishlaridan birini tashkil etadi. O'zbekiston Respublikasida 2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumini orqali qabul qilingan yangilangan Konstitutsiya ushbu sohadagi yondashuvlarni tubdan o'zgartirdi.

Muqaddimaning o'zida "inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat hisoblanadi" degan qoida huquqiy tizimning butun negizi sifatida e'lon qilindi. Ilmiy muammo shundan iboratki, yangilangan Konstitutsiyaning inson huquqlari sohasidagi qoidalari o'zining kontseptual yangiligi bilan avvalgi huquqiy tartibotdan farq qiladi; biroq ushbu yangiliklar akademik jihatdan hali yetarlicha o'rganilmagan. Jumladan, 20-modda inson huquqlarining "bevosita amal qilishi" prinsipini birinchi marta aniq norma sifatida mustahkamladi; 25-modda o'lim jazosini to'liq taqiqladi; 28-modda aybsizlik prezumpsiyasini yangi me'yoriy mazmun bilan boyitdi; 49-modda ekologik huquqni alohida konstitutsiyaviy huquq sifatida e'tirof etdi.

Bu o'zgartirishlarning huquqiy tahlili va tizimli baholash ilmiy zarurat hisoblanadi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, u 2023 yilgi Konstitutsiyaning Ikkinchi bo'limidagi inson huquqlari qoidalarini qiyosiy-huquqiy kontekstda tizimli tahlil qiladi va ushbu bo'limdagi kontseptual siljishlarni milliy hamda xalqaro standartlar bilan solishtirib baholaydi. Tadqiqot maqsadi: yangilangan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining Ikkinchi bo'limida inson huquqlarini himoya qilish uchun belgilangan konstitutsiyaviy-huquqiy asoslarni tahlil etib, ularning mazmuni, amaliy samaradorligi va xalqaro standartlarga muvofiqligi darajasini baholash.

Ushbu maqsaddan kelib chiqib quyidagi tadqiqot vazifalari belgilandi: (1) yangilangan Konstitutsiyaning inson huquqlari sohasidagi asosiy kontseptual yangiliklari va me'yoriy tuzilishini aniqlash; (2) huquqlar to'g'ridan-to'g'ri amal qilishi prinsipining konstitutsiyaviy mazmunini tahlil qilish; (3) shaxsiy, siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik huquqlar tizimining ichki muvozanatini o'rganish; (4) me'yoriy-huquqiy yangiliklardagi amaliy tatbiq muammolarini aniqlash.

Adabiyotlar sharhi va nazariy asos. Postsovet makonida konstitutsionalizm rivojlanishi bo'yicha Sadurski, Czarnota va Krygier (2005) tahliliy asarlari tranzit demokratiyalardagi konstitutsiyaviy o'zgarishlarning ikki asosiy modelini - "tabiiy evolyutsion" va "tashqi bosim

orqali" modellarni ajratib ko'rsatadi. O'zbekiston tajribasi ushbu tasniflashda o'ziga xos o'rin egallaydi: 2023-yilgi islohot ichki siyosiy ixtiyoriylik bilan xalqaro majburiyatlarning noyob uyg'unlashuvini namoyon etdi. Xalqaro huquqda inson huquqlari himoyasining universal standartlari masalasini Alston va Goodman (2013) hamda Steiner, Alston va Goodman (2008) atroflicha o'rgangan.

Germaniya Asosiy Qonunidagi insoniy qadr-qimmat doktrinasini Herdegen (2003) va Dreier (2004) tahlil qilgan — bu manbalar O'zbekiston Konstitutsiyasining 13-moddasini qiyosiy kontekstda baholash uchun asos beradi. O'zbekiston huquqshunosligida konstitutsiyaviy islohotlar masalasini Ergashev (2018), Mirzayev (2020), Saidov (2016) kabi olimlar o'rgangan.

Biroq ularning asarlari 2023 yilgi yangilangan Konstitutsiyaning normativ mazmunini qamrab olmagan — bu holat mazkur tadqiqotning asosiy ilmiy bo'shliqni to'ldirishi zaruratini belgilaydi. Konstitutsiyaviy huquqning bevosita tatbiqi - "direct effect" - doktrinasini Evrosud amaliyoti va komparatif konstitutsionalizm nuqtai nazaridan Craig va de Búrca (2015) va Tridimas (2006) o'rgangan.

Ushbu nazariy baza O'zbekiston Konstitutsiyasining 20-moddasini - bevosita amal qilish tamoyilini - tahlil qilishda metodologik asos vazifasini o'taydi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, 2023 yilgi yangilangan Konstitutsiyaning inson huquqlari bo'yicha qoidalarini me'yoriy mazmun va amaliy samaradorlik nuqtai nazaridan tahlil qiladigan akademik asar deyarli mavjud emas. Mazkur maqola aynan ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Metodologiya. Tadqiqotda uchta asosiy metod qo'llanildi. Birinchi, huquqiy matn tahlili: yangilangan Konstitutsiyaning 19–64-moddalarini, xususan Ikkinchi bo'limning barcha besh bobini (V–XI boblar) to'liq matn asosida leksik, tarkibiy va me'yoriy jihatdan tahlil qilish.

Ikkinchi, qiyosiy-huquqiy tahlil: O'zbekiston Konstitutsiyasining tegishli qoidalarini Germaniya, Fransiya va Qozog'iston konstitutsiyalarining analogik moddalarini hamda xalqaro inson huquqlari shartnomalarining talablari bilan solishtirish. Uchinchi, tarixiy-huquqiy usul: 1992 yilgi dastlabki Konstitutsiya va 2023 yilgi yangilangan variant qoidalarini qiyoslab o'zgartirish dinamikasini aniqlash. Birlamchi manbalar sifatida quyidagilar o'rganildi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023 yilgi tahriri, lex.uz rasmiy bazasi); 1966 yilgi Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt; 1966 yilgi Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt; BMT Inson huquqlari qo'mitasining O'zbekiston bo'yicha xulosaviy kuzatishlari (CCPR/C/UZB/CO/4, 2020). Ikkilamchi manbalar sifatida soha bo'yicha 40 dan ortiq ilmiy manba tahlil qilindi.

NATIJARLAR.

Ikkinchi bo'limning yangi tarkibiy tuzilishi va uning ahamiyati. Yangilangan Konstitutsiyaning Ikkinchi bo'limi "Inson va fuqaroning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari" deb nomlanib, V–XI boblarni (19–64-moddalar) qamrab oladi. 1992-yilgi Konstitutsiya bilan solishtirganda ushbu bo'lim hajman va mazmuniy jihatdan sezilarli darajada kengaytirildi: bir qancha moddalar tubdan qayta yozildi, bir nechta yangi normalar kiritildi. Tarkibiy jihatdan alohida e'tiborga molik yangilik - 20-moddada inson huquq va erkinliklarining bevosita amal qilishi tamoyilining aniq normativ qoida sifatida mustahkamlanishidir: "Insonning huquq va erkinliklari bevosita amal qiladi.

Insonning huquq va erkinliklari qonunlarning, davlat organlari faoliyatining mohiyati va mazmunini belgilaydi." Bundan tashqari, 20-modda "davlat organlari tomonidan insonga nisbatan qo'llaniladigan huquqiy ta'sir choralari mutanosiblik prinsipiga asoslanishi" lozimligini qat'iy belgiladi - bu mutanosiblik yoki proporsionallik prinsipini konstitutsiyaviy darajaga ko'tardi.

Shuningdek, 20-modda yuridik amaliyot uchun muhim bo'lgan bir normani o'z ichiga oldi: "inson bilan davlat organlarining o'zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi barcha ziddiyatlar va noaniqliklar inson foydasiga talqin etiladi." Bu norma "in dubio pro libertate" - shubhada erkinlik foydasiga - prinsipini konstitutsiyaviy darajada mustahkamlashning aniq ifodasi hisoblanadi.

Shaxsiy huquqlar. VII bob shaxsiy huquq va erkinliklarni tartibga soladi va ushbu bobda bir qator muhim konstitutsiyaviy yangiliklar e'tiborni jalb etadi. 25-modda: O'lim jazosining aniq taqiqi. "O'zbekiston Respublikasida o'lim jazosi taqiqlanadi" degan norma yangilangan Konstitutsiyaga ilk bor kiritildi. Ilgarigi konstitutsiyaviy tartibda o'lim jazosiga bag'ishlangan alohida modda mavjud emas edi; bu jazo tarmoq qonunchiligi darajasida 2008 yildan moratoriy bilan cheklangan edi. Endi ushbu taqiq konstitutsiyaviy kafolat maqomini egalladi, bu esa uni oddiy qonunchilik yo'li bilan bekor qilib bo'lmaydigan qiladi. 26-modda: Inson sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish. "Insonning sha'ni va qadr-qimmatini daxlsizdir. Hech narsa ularni kamsitish uchun asos bo'lishi mumkin emas" - ushbu norma Konstitutsiyaning 13-moddasidagi "inson... qadr-qimmatini oliy qadriyat" degan qoida bilan birgalikda inson qadr-qimmatini O'zbekiston huquqiy tizimining yaxlit me'yoriy aksiomasiga aylantirdi. Bundan tashqari, 26-modda hech kimga uning roziligisiz tibbiy va ilmiy tajribalar o'tkazilishi mumkin emasligini alohida taqiqlaydi. Yangilangan Konstitutsiyaning 28-moddasi aybsizlik prezumpsiyasini ancha keng ko'lamda tartibga soldi va bir qator yangi huquqlarni mustahkamladi: gumon qilinuvchining o'z aybsizligini isbotlash majburiyati yo'qligi; sukut saqlash huquqi; o'ziga va yaqin qarindoshlariga qarshi guvohlik bermaslik huquqi; agar aybni tan olish yagona dalil bo'lsa, bunday dalilning yetarli emasligi. Ushbu me'yorlar xalqaro inson huquqlari standartlari, jumladan Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 14-moddasi talablari bilan to'liq uyg'unlashadi. Yangilangan 31-moddada "har kim o'z shaxsiga doir ma'lumotlarning himoya qilinishi huquqiga, shuningdek noto'g'ri ma'lumotlarning tuzatilishini, o'zi to'g'risida qonunga xilof yo'l bilan to'plangan yoki huquqiy asoslarga ega bo'lmay qolgan ma'lumotlarning yo'q qilinishini talab qilish huquqiga ega" degan norma birinchi marta mustahkamlandi. Bu "raqamli huquqlar" paradigmasini O'zbekiston konstitutsiyaviy doktrinasiga kiritishning muhim qadami hisoblanadi.

"Davlat Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanishni ta'minlash uchun shart-sharoitlar yaratadi" - bu norma raqamli axborotga kirishni konstitutsiyaviy kafolat darajasiga ko'tardi va O'zbekiston konstitutsiyasida butunlay yangi qoidadir.

Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar. IX bob to'rt turdagi huquqlarni - iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik - bir bobda mujassamlashtirdi. Bu yondashuv BMT 1966-yilgi Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning tuzilishi bilan uyg'un. 42-modda mehnatga haq to'lash kafolatlarini kengaytirdi va muhim yangi norma kiritdi: "Homiladorligi yoki bolasi borligi sababli ayollarni ishga qabul qilishni rad etish, ishdan bo'shatish va ularning ish haqini kamaytirish taqiqlanadi."

Bu norma gender tengligini mehnat sohasi uchun to'g'ridan-to'g'ri operatsional kafolatga aylantirdi. 46-modda ijtimoiy ta'minot huquqini mustahkamladi va yangi norma kiritdi: "Qonunda belgilangan pensiyalar, nafaqalar va boshqa turdagi ijtimoiy yordamning miqdorlari rasman belgilangan eng kam iste'mol xarajatlaridan oz bo'lishi mumkin emas." Bu norma ijtimoiy nafaqalarning mutlaq minimal miqdorini konstitutsiyaviy kafolat ostiga oldi. 49-modda: "Har kim qulay atrof-muhitga, uning holati to'g'risidagi ishonchli axborotga ega bo'lish huquqiga ega" - bu norma ekologik huquqni mustaqil asosiy huquq sifatida birinchi marta Konstitutsiyada mustahkamlaydi. Bundan tashqari, ushbu modda "Orolbo'yi mintaqasining ekologik tizimini muhofaza qilish" bo'yicha davlatning maxsus majburiyatini aniq belgiladi - bu O'zbekiston uchun muhim mintaqaviy ekologik muammo kontekstida ahamiyatlidir. 52-modda: O'qituvchilar maqomining konstitutsiyaviy kafolati. "O'zbekiston Respublikasida o'qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish... asosi sifatida e'tirof etiladi" va "davlat o'qituvchilarning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish... to'g'risida g'amxo'rlik qiladi" - bu norma yangilangan Konstitutsiyaga kiritilgan butunlay yangi qoida bo'lib, pedagogik kasbni konstitutsiyaviy maqomga ega bo'lgan ijtimoiy institutga aylantirdi.

Huquqlar kafolatlari tizimi. X bob inson huquqlari kafolatlari tizimli tartibga soldi. 54-modda printsiplial ahamiyatga ega norma o'rnatdi: "Insonning huquq va erkinliklarini ta'minlash davlatning oliy maqsadidir." Bu formulirovka davlatni huquqlar kafolatchisi sifatida belgilashning aniq konstitutsiyaviy asosi hisoblanadi. 55-modda fuqarolarning huquqlarini himoya qilishning pog'onali tizimini mustahkamladi: birinchi, qonunda taqiqlanmagan barcha usullar bilan o'z-o'zini himoya qilish; ikkinchi, sud orqali himoya qilish; uchinchi, xalqaro organlarga murojaat qilish - "agar davlatning huquqiy himoyaga doir barcha ichki vositalaridan foydalanib bo'lingan bo'lsa."

Oxirgi norma O'zbekiston fuqarolarining xalqaro organ komissiyalariga murojaat qilish huquqini Konstitutsiya darajasida birinchi bor mustahkamladi. 56-modda inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar - Ombudsman, Milliy inson huquqlari markazi, Milliy preventiv mexanizm va fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy maqomini aniq belgiladi va ularning faoliyati uchun davlat shart-sharoit yaratishi majburiyatini qo'ydi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari bir qator muhim xulosalar chiqarishga imkon beradi.

Birinchi xulosa - kontseptual paradigma o'zgarishi. 2023 yilgi yangilangan Konstitutsiya inson huquqlari sohasida sof deklarativ yondashuvdan qat'iy normativ yondashuvga o'tishni belgiladi. 20-moddadagi "bevosita amal qilish" tamoyili va "mutanosiblik" prinsipining konstitutsiyaviy maqomga ko'tarilishi bu siljishning eng yaqqol ko'rinishidir. Ushbu o'zgarish Germaniya Asosiy Qonunining 1-3-moddalaridagi yondashuv bilan mazmuniy jihatdan yaqinlashuvni ifodalaydi (Herdegen, 2003), garchi shaklan farqlar mavjud bo'lsa-da. Ikkinchi xulosa - huquqlar tizimining uch avlodli muvozanati. Yangilangan Konstitutsiya birinchi avlod huquqlarini (shaxsiy va siyosiy: 25–40-moddalar), ikkinchi avlod huquqlarini (iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy: 41–53-moddalar) va uchinchi avlod huquqlarini (ekologik va rivojlanish huquqi: 49-modda) muvozanatli tarzda qamrab oldi. Bu yondashuv xalqaro inson huquqlari huquqida "huquqlar ajralmasligi" deb ataladigan tamoyil bilan uyg'undir (Steiner, Alston va Goodman, 2008). Uchinchi xulosa - raqamli huquqlarning e'tirof etilishi. 31-modda (shaxsiy ma'lumotlar himoyasi) va 33-modda (Internet erkinligi) Markaziy Osiyo davlatlari ichida O'zbekistonni

raqamli huquqlarni konstitutsiyaviy darajada tartibga solish bo'yicha peshqadam sifatida belgilaydi. Bu holat Saidov (2016) ta'kidlagan inson huquqlari sohasidagi regional differentsiatsiya tendensiyasini yangi yo'nalishda davom ettirmoqda. To'rtinchi xulosa - amalga oshirish muammolari. Shu bilan birga, bir qator konstitutsiyaviy normalarning amaliy tatbiqida muammolar qolmoqda. Jumladan, 29-moddadagi "qonunda nazarda tutilgan hollarda yuridik yordam davlat hisobidan ko'rsatiladi" degan norma bepul yuridik yordamning aniq hajmini tegishli tarmoq qonunchiligida belgilashni talab etadi; 55-modda bo'yicha xalqaro organlarga murojaat qilish huquqi hali maxsus protsessual mexanizmlarni shakllantirishni kutmoqda. Bu topilmalar Pomfret (2019) tomonidan postsovyet makonidagi konstitutsiyaviy o'zgarishlar uchun xarakterli deb ta'riflangan "me'yoriy-amaliy tafovut" hodisasini O'zbekiston sharoitida ham kuzatish mumkinligini ko'rsatadi.

Xulosa. O'zbekiston Respublikasining 2023 yilgi yangilangan Konstitutsiyasida inson huquqlarini himoya qilishning konstitutsiyaviy asoslari tahlili quyidagi asosiy xulosalarga imkon beradi. Birinchidan, yangilangan Konstitutsiya inson huquqlari paradigmasini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqdi. 20-moddadagi bevosita amal qilish tamoyili, mutanosiblik prinsipining konstitutsiyaviy maqomi va "qonunchilikdagi barcha ziddiyatlar va noaniqliklar inson foydasiga talqin etiladi" qoidasi - bu uchta me'yoriy yangilik birgalikda Konstitutsiyani inson huquqlarini operatsional jihatdan ta'minlashning faol vositasiga aylantirdi. Ikkinchidan, 25-moddadagi o'lim jazosi taqiqi va 28-moddadagi kengaytirilgan aybsizlik prezumpsiyasi O'zbekiston konstitutsiyaviy huquqini xalqaro jinoiy adolat standartlari bilan ancha yaqinlashtirdi. Ushbu normalar Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 6 va 14-moddalaridagi talablar bilan to'liq muvofiqdir. Uchinchidan, IX bobdagi (41–53-moddalar) ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik huquqlar tizimi, ayniqsa 49-moddadagi ekologik huquq va 52-moddadagi o'qituvchi maqomi - yangilangan Konstitutsiyaning eng original me'yoriy hissasi hisoblanadi va O'zbekiston huquqiy tizimiga yangi kontseptual unsurlar olib kirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Craig, P., & de Búrca, G. (2015). *EU Law: Text, Cases and Materials* (6th ed.). Oxford University Press.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (2023, 30 aprel). Yangi tahriri. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/docs/-6445145>
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman). (2024). *2023 yilgi yillik hisobot*. Toshkent: Ombudsman nashri.
4. Sadurski, W., Czarnota, A., & Krygier, M. (Eds.). (2005). *Spreading Democracy and the Rule of Law? The Impact of EU Enlargement on the Rule of Law, Democracy and Constitutionalism in Post-Communist Legal Orders*. Springer.
5. Saidov, A. X. (2016). *Inson huquqlari: umumjahon va milliy o'lchov*. Toshkent: Akademiya.
6. Steiner, H. J., Alston, P., & Goodman, R. (2008). *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals* (3rd ed.). Oxford University Press.

7. Tridimas, T. (2006). *The General Principles of EU Law* (2nd ed.). Oxford University Press.
8. United Nations Human Rights Committee. (2020). *Concluding observations on the fourth periodic report of Uzbekistan*. CCPR/C/UZB/CO/4. United Nations.